

**MÜASİR İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNDƏ TÜRK MİLLİ
KİTABXANALARI
(tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf istiqamətləri)**

KAZİMİ P.F.

*Bakı Dövlət Universiteti, Kitabxanaşünaslıq kafedrası, tarix üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent*

Türkiyə yaxın və orta şərqin ən böyük dövlətlərindən biridir. IVX əsrdə Kiçik Asiya ərazisində formalaşan türk dövləti XV əsrdə Osmanlı imperiyasına çevrildi, XX əsrin əvvəllərində Türkiyə cumhuriyyəti yaradıldı. Hall-hazırda demokratik və hüquqi dövlət olan Türkiyə Cumhuriyyəti türkdilli dövlətlərin önündə gedən müasir informasiya texnologiyalarını tətbiq edən qabaqcıl ölkədir.

Açar sözlər: Türkdilli dövlətlər, milli kitabxana, kitabxana-informasiya fəaliyyəti.

Osmanlıların hakimiyyəti illərində Fateh Sultan Məhməd, Qanuni Sultan Suleymanın, Sultan I Mahmudun, Sultan III Əhməd, Sultan I Həmidin, Sultan III Mustafanın, eləcə də Validə sultanlarından (Osmanlı sultanlarının həyat yoldaşı) Esmihan Sultan, Nurbanu Sultan, Pertevniyal Validə Sultan, sədrəzəmlərdən (baş nazirlər) Köprülü Kara Racip Paşa, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Kılığ Ali Paşa və digərləri mədəniyyəti himayə etmiş, kitaba daim böyük önəm vermiş, şəxsi kitabxanalar yaratmış və zəngin kitab kolleksiyalarına malik olmuşdular. Sultan sarayında fəaliyyət göstərən kitabxanalar daim daha önəmli hesab edilmiş, bu kitabxanalar Sultanın himayəsində və bütün dövlətin diqqət mərkəzində olmuşdu.

Bəyazid adına Dövlət Kitabxanasının direktoru N.Dumanın 1984-cü ildə kitabxananın 100 illiyi ilə əlaqədar çap etdirdiyi kitabda Türkiyədə yeni dövrün kitabxana mədəniyyətinin yaranması, təşəkkülü və inkişafı öz əksini tapmışdır. İstanbulun paytaxt olduğu zamanlarda Saray kitabxanasının ümumaçıq fəaliyyətini təmin etmək üçün Sultan II Əbdülhəmid sərəncam verdi. Bu dövrdə Osmanlı hakimiyyətinin baş naziri "Məmləkətin bütün nahiyələrində kitabxanalar qurulmalıdır" deyən marifərpərvər bir şəxs Sədrəzəm (baş nazir) Səid Paşa idi.

Dövrün maarif naziri Mustafa Paşa Sultan II Bəyazidin 1506-cı ildə təsis etdiyi kitabxananın tarixi idarə binasının restavrasiyasına başladı.

Sultan II Əbdülhəmid dövlət xəzinəsindən lazım olan vəsaiti ayırdı və 1884-cü ilin iyun ayının 24-də kitabxana yeni statusla istifadəyə açıldı.

Kitabxananın açılışı zamanı rəsmi sənədlərlə “Kitabxaneyi-ümumi” yazıldığı halda, bir çox mətbuat səhifələrində bu kitabxanaya “Kitabxaneyi-millî” deyə də müraciət olunurdu. Kitabxananın daş kitabəsində “Kitabxaneyi-ümumi-Osmeni” yazılmasına baxmayaraq, tədqiqatçı N.Duman da hesab edir ki, bu yazılış dövrün şərtləri ilə belə bir şəkil almışdır. Belə ki, həqiqətdə bu, əsl milli kitabxana statusu daşmış və funksiyalarını yerinə yetirmişdi.

1884-cü ildə təmir olunmuş tarixi bina alimlərin və xalqın nümayəndələrinin iştirakı ilə təntənəli şəkildə açılır. Kitabxananın ilk rəhbəri dövrünün görkəmli maarifpərvəri Tahsin Əfəndi olmuşdur. Açılış zamanı 4164 kitabdan ibarət kitab fonduna malik bu kitabxana sonrakı illərdə öz fondunu sürətlə artırmağa başlayır. Baş verən, ardı kəsilməyən müharibələr kitabxananın fondunun zənginləşməsinə imkan vermir, eləcə də kitabxana xidmətinin inkişaf etməsinə fürsət yaranmır.

Kitabxananın Türkiyə Cümhuriyyəti dövründə fəaliyyəti daha da genişlənir. Qəbul olunmuş yeni qanunlar kitabxananın həm fondunun həm də xidmət işinin inkişaf etməsini təmin etdi.

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ MİLLİ KİTABXANA

Türk xalqının Antanta dövlətlərinin (1918-1923) hərbi qüvvələrinə qarşı apardığı milli azadlıq hərəkatı Türkiyə Cümhuriyyətinin yaranması ilə sona çatdı. Türkiyə Cümhuriyyəti I Dünya Müharibəsindən sonra məğlub olan və torpaqları paylaşdırılan Osmanlı dövlətinin son ordusu və polis qüvvələrindən ibarət olan “Kuvayi-Milliyə” deyilən bir xalq mübarizəsi təşkilatının Atatürk tərəfindən təşkil edilərək işğalçı dövlətlərə qarşı mübarizəyə qalxması nəticəsində yarandı. Türkiyə milli azadlıq hərəkatının rəhbəri, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin ilk sədri və ölkənin ilk prezidenti Mustafa Kamal Atatürk (1881-1938) böyük siyasi xadim, vətəni və millətini təmiz və ali duyğularla sevən, gerçəkci öndər, türk millətinin yetişdirdiyi ən böyük türklərdən biri idi. O, Türkiyə tarixində çox böyük, önəmli dəyişikliklərin həyata keçirilməsində mühüm rol oynamış, Vahid Milli Ordunun yaradılması, Konstitusiyanın (Anayasa) qəbulu (20 yanvar 1921), Türk Mədəni Qanunu və Türk Cəza Qanununun qəbulu (1926), Tədris Birliyi Qanunu və mədrəsələrin ləğv edilməsi (1924), Yeni türk (latın əlifbası) hərflərinin qəbulu (1928), geyimdə dəyişiklik (1925-ci il 25 noyabrda Şapka geyilməsi haqqında qanunun qəbul edilməsi), təqvimdə dəyişiklik (1925-ci il 26 dekabr tarixində çıxan qanunla miladi təqvim qəbul edildi), ölçü vahidlərində dəyişiklik (1 aprel 1931). Soyadı qanununun

qəbulu, türk qadınlarına seçkilərdə iştirak etmə haqqının verilməsi (1930) və iqtisadi, ticarət, sənaye, tibb və bir sıra başqa sahələrdə olan yeniliklər Atatürkün adı ilə bağlıdır.

Yeni yaranmış dövlətin qarşısında iqtisadi problemlərlə yanaşı, əhalinin maariflənməsi məsələləri də kəskin şəkildə dururdu. Əhalinin çox hissəsi savadsız idi, yüksək ixtisaslı kadrlara böyük ehtiyac olduğu aydın şəkildə hiss olunurdu.

Türk dövlətinin başçısı Atatürkün ən böyük ideali Türk millətini «ən mədəni və rifah səviyyəsi yüksək bir millət olaraq varlığını yüksəltmək» idi. O, yaxşı bilirdi ki, milli təhsili gücsüz olan bir millət heç bir şəkildə inkişaf edə bilməz, «Təhsil bir milləti ya azad, şanlı, yüksək bir cəmiyyət olaraq yaşadar, ya da bir milləti əsarət və səfalətə sürükləyər» deyər qeyd edirdi.

Hər bir cəmiyyətdə və hər bir dövlətdə olduğu kimi, burda da maarifin və mədəniyyətin inkişafında ən mühüm rolu türk kitabxanaları oynamalı idilər. Belə ki, Osmanlı imperiyasından Türkiyəyə miras qalmış kütləvi və təhsil müəssisələrinin kitabxanaları qarşılarında duran vəzifələri yerinə yetirəcək səviyyədə deyildi. Kitabxana işində köklü dəyişikliklərə, yenidənqurmaya ehtiyac vardı. Bu da müəyyən qanunvericilik aktlarının qəbulunu tələb edirdi.

1920-ci ildə Maarif Nazirliyi nəzdində Mədəniyyət İdarəsi (Hars dairesi) yaradıldı. Onun vəzifəsi əsasən kitabxana və muzeylərin təşkili və onlara rəhbərlikdən ibarət idi.

1921-ci ildə Kitabxana Müfəttişliyi yaradıldı. 1924-cü ildə Vahid təhsil haqqında qanuna əsasən əvvəllər Şəriət və Vəqflər Nazirliyinin tərkibində olan bütün mədəni-maarif müəssisələri (o cümlədən kitabxanalar) dövlət müəssisəsi elan edildi və Maarif Nazirliyinə verildi.

Vəqf (dini qurumların nəzdində) kitabxanalarının yenidən təşkili və kitabxana fondlarının inventarlaşdırılması ilə əlaqədar olaraq maddi vəsaitin ümumi uçot və təlimatı haqqında 1927-ci ildə qanun qəbul edildi. Bütün bu qərar və qətnamələr ölkənin milli xəzinəsi olan kitabxana fondlarının qorunub saxlanılmasını və mühafizəsini təmin edirdi.

1928-ci ildə həyata keçirilən əlifba islahatı (ərəb əlifbasının latın əlifbası ilə əvəz olunması) ölkədə mədəniyyətin və maarifin inkişafına xeyli təsir göstərdi və nəşr olunan kitabların tirajı çoxaldı (çap texnikası, mətnlərin yığılımı asanlaşdı).

1929-cu ildə Türkiyə kitabxanalarına rəhbərlik edən bir müəssisə — Kitabxana İdarəsi (Kütüphanələr genel müdürlüyü) yaradıldı. 1930-cu ildə bütün bölgələrdə kitabxanalar, oxu zalları və muzeylərin yaradılmasını dikte edən Qanun nəşr olundu.

1934-cü ildə çox vacib bir qanun - “Basma, Yazı və Rəsmləri Toplama” qanunu çıxdı. Bu qanunla mətbəələr nəşr etdikləri hər məhsuldan (kitab, jurnal, buklet, qəzet, elan və başqaları) 5 nüsxə (1976-cı ildən sonra 6 nüsxə) dövlətə verməyə borclu hesab edilirdi. Yığma Qanunu hazırlanarkən müvəqqəti bir maddə əlavə edilərək, toplanacaq hər nüsxədən bir ədədinin yaxın zamanlarda qurulacaq Milli Kitabxanaya təhvil verilməsi məqsədilə qorunması nəzərdə tutulurdu.

Toplama Qanununun təmin etdiyi imkanla nəşrlərin 5 ayı kitabxanada toplanması və milli bir bibliografiyanın daim dərc olunması imkanı yaranmış olurdu. Adnan Ötükən Almaniyada kitabxanaçılıq təhsili aldığı illərdə (1936-40) oradakı məlum olan əsas kitabxanaları, müxtəlif jurnal və qəzetlərdə nəşr olunan yazıları ilə tanıdaraq, ölkədə də ona oxşarlarının qurulması fikrini yaymağa çalışmışdır.

1939-cu ilin iyul ayında Ankarada toplanan birinci Nəşriyyat Konqresində M.Emin Erişirgil Milli Kitabxana və personal mövzusunda belə demişdir: “Ankaranın ən mühüm ehtiyaclarından olan Milli Kitabxana ehtiyacı da təmin olunmalıdır. Kitabxana direktorları üçün də bir qanun çıxarmağı arzu etdik. Bunu şərfli bir peşə halına gətirməliyik”.

Ötükən 9.8.1939 tarixli “Cumhuriyyət” qəzetində nəşr olunan yazısında demişdir: “Mükəmməl və modern kitabxanaları qurmaq üçün hər şeydən əvvəl canını bu işə qoyacaq kitabxana direktorları və ekspert kitabxanaçılar yetişdirmək lazımdır”.

Ötükən 1 oktyabr 1941-ci ildə Nəşriyyat Müdiri olaraq təyin olunduqdan qısa bir müddət sonra peşə təhsili almış kitabxanaçılar yetişdirmək məqsədilə Dil və Tarix-Coğrafiya fakültəsində bir kitabxanaçılıq kursu açmaq üçün o günlərdə dekan müavini olan M.Emin Erişirgili razı salmaq çox da çətin olmadı. Çünki yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Erişirgildə eyni düşüncədə idi. Beləliklə, 1942-ci ildə Dil və Tarix-Coğrafiya fakültəsi tərkibində A və B bölmələrindən yaranan bir “Kitabxanaçılıq kursu” açılır. Növbəti il Türk Dili və Ədəbiyyatı kürsüsünə bağlı, ixtiyari bir dərslər halında davamı uyğun görülür. Bu vəziyyətdə fakültədə kitabxanaçılıq bölməsi açılana qədər (1954) davam edir. Ötükən, 1938-ci ildə nəşr olunan bir yazısında qeyd etdiyi kimi, “İşə öncə kədr yetişdirməklə” başlamışdı.

Milli Təhsil Nazirliyi Nəşriyyat Müdirliyinin giriş mərtəbəsində əvvəllər qəhvəxana olaraq işlədilən bir salona Ötükən tərəfindən stol və kitab rəfləri düzülürkdən sonra 15 aprel 1946-cı ildə Müdirlik Məmurlarının iştirakı ilə təşkil olunan kiçik bir tədbirdə Ötükən bir kitab rəfinə bir neçə kitab qoyaraq demişdir: “Bu kitablar yaxın zamanlarda qurulacaq olan Milli Kitabxananın nüvəsini təşkil edəcəkdir. Bura da bundan sonra qeyri-rəsmi

olaraq Milli Kitabxana Hazırlıq Bürosudur. Bu Büronun işlərini görməyə Leman Şenalpı vəzifəyə təyin edirəm”.

Qısa müddətdə rəsmi nəşrlər və ianələr yolu ilə kitabların sayı 8000-ə çatdı. İşlərin artması səbəbi ilə kursun tələbələrindən bir neçəsi vaxtları olduqca, yarım gün kömək etməyə gədirdilər. Bu tələbələrin xidmətlərini və Büronun bəzi məcburi xərclərini ödəyə bilmək məqsədilə Ötükənin şəxsi səyləri ilə 21 fevral 1947-ci ildə “Milli Kitabxanaya Yardım Dərnəyi” quruldu. Bu dərnək özəlliklə dövlətə yardım dərnəkləri arasına alındıqdan sonra Milli Kitabxananın quruluş illərində böyük pullu dəstək təmin olunmuşdu. Milli Kitabxana Hazırlıq Bürosunda işlər davam edərkən, Baş Nazir Rəcəb Pekerin 14 avqust 1946-cı ildə Hökumət Proqramını oxuyarkən: “bir Milli Kitabxananın qurulması üçün lazımlı işlərə həmin vaxt başlanacağı” vədindən Ötükən cəsarət alaraq, qurulacaq Milli Kitabxananın işləriylə daha rahat məşğul olmaq üçün 21 dekabr 1946-cı ildə Nəşriyyat Müdirliyi vəzifəsindən ayrıldı. Milli Kitabxana Hazırlıq Bürosunun nə rəsmi bir ünvanı, nə də bir kadr heyəti mövcud olmadığı üçün o, Nəşriyyat Şöbə Müdirliyinə təyin olunmuşdu.

Nəşriyyat Müdirliyi binasındakı büro darısqal hala gəldikdə, 1 aprel 1947-ci ildə Qocatəpə Səmti Mithat Paşa küçəsində 5 otaqlı 1 mərtəbəli bir villaya köçürüldü və qapısına “Milli Kitabxana Hazırlıq Bürosu” lövhəsi yazıldı.

Burada Adnan Ötükənlə birlikdə Leman Şenalp, Nezahat Amaçan (katib) və Sanih Sarıdal (fotoqraf) olmaqla 4 nəfər işə başladı. O günlərdə də təsirli bir ianə kampaniyası davam etdirildiyindən, qısa müddətdə toplanan kitab sayı 60.000-ə çatdı. Bu dəfə də başqa bir binaya köçmək lazım gəldi. O zaman Saraçoğlu Məhəlləsində kazino olaraq düzəldilmiş və bütün təchizatı tamamlanmış olan bir binanın Ötükənin kitabxana olaraq istifadə edə biləcəyi deyildi. 1948-ci ilin əvvəllərində bu binaya köçdülər və 16 avqust 1948-ci ildə Milli Kitabxana xalqın xidmətinə verildi.

1949-cu ilin oktyabr ayında Milli Kitabxananın ilk ekspert kitabxanaçısı Milli Təhsil Nazirliyi, başda Milli Kitabxana olmaqla müxtəlif kitabxanalarda staj və tədqiqatlar aparmaqla 2 il müddətində İsveçrəyə göndərildi.

23 mart 1950-ci ildə “Milli Kitabxana Quruluş Qanunu” qəbul edildi. Yəni Milli Təhsil Nazirliyinə bağlı bir müdirlik olaraq qanunvericilik və hüquqi bir kimlik qazanan Milli Kitabxana Türkiyədə qanunla qurulan ilk kitabxanadır. Həmin qanunun II maddəsində Milli Kitabxananın vəzifələri belə göstərilmişdir: “Milli mədəniyyət tədqiqatlarını aparmaq, bu məqsədlə əlverişli əsərləri, arayışları bir araya toplayaraq əsaslı bir mərkəz yaratmaq və eyni zamanda hər cür elm və sənət işləmə və tədqiqatlarını asanlaşdırmaq

vəzifəsi daşıyır. Bu vəzifələri yerinə yetirməklə Milli Kitabxana lazımlı əsərləri və arayışları ala və ya başqa yollarla təmin edə və bunların təsnifatı, qorunması və ümumi istifadəyə verilməsi üçün lazımlı hər növ obyektləri və vasitələri almağa səlahiyyətlidir”.

7-10 noyabr 1950-ci ildə Parisdə təşkil olunan UNESCO iclasında hər ölkədə bir “biblioqrafiya və informasiya” mərkəzi qurulması qərarı alındı. UNESCO-nun dəstəyi ilə Milli Kitabxana tərkibində bir “biblioqrafiya institutu” açmaqla, Fransa Milli Kitabxana ekspertlərindən olan Rauks 1952-ci ilin mart ayında Ankaraya gəldi. Bir neçə ay Rauksla işləyən Behirə Abacıoğlu UNESCO-nun təmin etdiyi bir illik təqaüdlə Parisə getdikdə, o günlərdə Basma Yazı və Rəsmləri Yığma Müdirliyi vəzifəsini davam etdirməkdə olan Leman Şenalp təkrar Milli Kitabxanaya işə qəbul edilir və institutun quruluşunda vəzifəyə təyin edildi. Bir il ərzində Türkiyə Məqalələr Biblioqrafiyasının ilk 5 nömrəsi çap edildi.

Türkiyə biblioqrafiyası 1955-ci ildən etibarən Milli Kitabxana quruluş qanununa əlavə edilən bir maddə ilə qurulan “Biblioqrafiya institutu”nda hazırlanıb nəşr edilirdi. Daha sonrakı illərdə hətta Türkiyə Dövlət Nəşrləri Biblioqrafiyası, Seçilmiş Qəzet Yazıları Biblioqrafiyası (1989-1990) kimi biblioqrafik işlərin aparılması Milli Kitabxananın əsas vəzifələrindən biri kimi göstərilirdi.

1952-ci ildə Basma Yazı və Rəsmləri Yığma Müdirliyi Milli Kitabxananın tərkibinə daxil oldu. 1952-53-cü illərdə Milli Kitabxananın əsas vəzifələrindən olmasa da, “Uşaq Kitabxanası” və “Evlərə borc kitab vermə xidmətləri” quruldu. 1955-ci ildə Görmə qüsurluları üçün kitabxana xidməti işə başladı. Brayl əlifbasına görə yazılmış 300 cildlik bir kolleksiya gözdən əlil oxucuların istifadəsinə təqdim olundu. 1991-ci ildə çap materiallarının kompüterdə səsli olaraq oxuna bildiyi və kompüterdə Brayl əlifbasından istifadə edərək kağıza yazılan bir sistem də tətbiq olundu.

Milli Kitabxanada 1958-ci ildə “Xəritələr” və “Musiqi əsərləri” bölmələri açıldı. 1959-cu ildə rəsm-heykəl bölməsi yaradıldı. 1985-ci ildən etibarən türk tərcüməsi və uyğunlaşması aparılan Anql-Amerika Kataloqlaşdırma Qaydaları 2 (AACR2) tətbiq edilmiş və hazırda AACR2-nin 1988-ci ildə ciddi yenilənmiş forması işlənməkdədir.

1965-1973-cü illəri əhatə edən uzun bir planlaşdırma mərhələsi nəticəsində inşa işlərinin təməli qoyulmuş və bina 1982-ci ildə tamamlanmışdır. Milli Kitabxana 5 Avqust 1983-cü ildə yeni binasında istifadəçilərinə xidmət etməyə başlamışdır.

Milli Kitabxana kitab, əlyazması, nadir əsər, ərəb hərfləli çap əsərləri, günlük qəzet, jurnal, bülleten, illik, afişa, xəritə, not, səs yazısı (CD və kaset), rəsm və s. materiallardan ibarət olan 2.560.372 əsərlik bir fonda

sahibdir. MK-nın fondunda kitabların sayı 1.120.940 ədəd olub, günlük qəzet, jurnal, bülleten, illik və buna bənzər materiallardan ibarət olan 1.302.528 cildlik bir dövrü nəşr fondu da mövcuddur. Bundan başqa, 26.262 ədəd əlyazma əsəri olan kitabxanada afişa, xəritə, not, səs yazısı (disk və kaset), rəsm, atlas, video kaset, tablo, pul kimi xüsusi qaydada yığılmış 85.809 əsərdən ibarət bir qeyri-kağız material fondu vardır.

1975-ci ildə Milli Kitabxananın fondunda türk və xarici dillərdə 560 min çap kitabı, 3522 əlyazma, 9137 əlyazmanın mikrofilmləri, 955555 ardı davam edən nəşr vardı. Kitabxanada xəritələr, atlaslar, notlar, afişalar, təsviri incəsənət əsərləri, qrammofon valları və digər audiovizual nəşrlər də saxlanılır.

1980-cı ilin ortalarındakı məlumata görə, Milli Kitabxananın ümumi fondu 1 milyon nüsxədən çox idi. Onlardan 680 minini elmin bütün sahələrinə dair kitablar, 6600-dən çoxunu ərəb, fars və türk dilində olan qədim əlyazmalar, 6300-nü coğrafi xəritələr, 329-nu atlaslar, 5200-nü not məcmuələri, 29300-dən çoxunu müxtəlif plakat və afişalar, 193 mindən çoxunu türk və xarici dillərdə olan dövrü nəşrlər, 9400-dən çoxunu mikrofilmlər və s. təşkil edirdi.

Milli Kitabxananın ölkədə bir məlumat şəbəkəsi qurulması və məlumat axınının təyin edilməsi prosesi birinci Milli Mədəniyyət Şurasında (1982) tövsiyə edilmişdi.

1986-cı ildə Milli Kitabxanada komputerlərin tətbiqinə başlansa da, kifayət qədər yetişmiş kadr heyətinin olmamasından kataloqlaşdırma əməliyyatları 1987-ci ilin sonlarına qədər əllə həyata keçirilirdi. 1990-cı ildən etibarən kataloqlaşdırma əməliyyatları avtomatikaya əsaslanaraq yenilənirdi.

1997-ci ildə əlyazma əsərlərin və ardı davam edən nəşrlərin köhnəlməsinin dayandırılması və qorunması məqsədilə mikrofilm arxivinin inkişaf etdirilməsi istiqamətindəki işlərə başlanılmışdı.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərkibində 1978-ci ildə başlanan "Türkiyə əlyazmaları Toplu Kataloqu" layihəsi çərçivəsində hazırlanan əlyazması əsərləri kataloqları ilə "Milli Kitabxana əlyazma Əsərlər Kataloqunda" yer alan 25.653 biblioqrafik təsvir göstərilmiş, müxtəlif növlü fondlara aid təxminən 60.000 ədəd əlyazma CD daşıyıcılarına köçürülmüş, TÜYATOK CD (1-2) adıyla göstərilmişdi. Layihənin davamı olaraq 2005-ci ildə ölkədaxili və ölkəxarici bəzi kitabxanalarda mövcud olan 40.250 türk dilində əlyazma əsərinə aid biblioqrafik təsvirləri ifadə edən TÜYATOK layihəsi ilə əlaqəli olaraq, Milli Kitabxanalar fondunda saxlanılan əlyazma və nadir əsərlərin rəqəmsal mühitdə arxivləşməsinə 2004-cü ildə başlanmış, 2008-ci ildə oxucuların xidmətinə verilmişdi. Mübadilə Proqramları ilə

Kitabxanalararası əməkdaşlıq çərçivəsində xaricdəki kitabxanalar, Türkologiya İnstitutu və müxtəlif təşkilatlarla qarşılıqlı əlaqələr əsasında kitab mübadiləsi aparılmaqdadır.

Milli Kitabxana 39.000 kvadrat metrlik yeni layihəyə əlavələr etməyə imkan verəcək genişlikdə bir sahədə tikilmişdir. Modern bir quruluş tərzində üç blokdan ibarət olan Milli Kitabxana binası rəhbər bürolardan, ümumi və xüsusi təyinatlı oxu zallarından, qrupla işləmə otaqlarından, personal bürolarından, gözəl sənətlərlə bağlı iş otaqlarından, havalandırma və siqnalizasiya ilə təmin olunmuş depolardan ibarətdir. Ayrıca bir sərgi zalı ilə bir çox məqsədlər üçün istifadə oluna biləcək iki iclas zalı da mövcuddur. Eyni zamanda yeni binada İnformasiya İşləm Mərkəzi, Danışan Kitablıq, Atatürk Belgəliyi (Sənəd), Kitab Təmiri və Restavrasiya Laboratoriyası, Mikrofilm Arxivi ilə ofset çap texnikasını istifadə edən tam təminatlı bir Nəşriyyat, Mikrofilm və Foto Laboratoriyası yeni vəzifələr həyata keçirməyə başlamışdır.

Milli Kitabxana Türk mədəniyyətinin aynası, milli mədəni xəzinə və Türk millətinin yaddaşdır. Milli Kitabxananın qarşıya qoyduğu məqsəd beynəlxalq informasiya axınının mərkəzi halına gələrək, cəmiyyətin mədəni inkişafına və iqtisadi cəhətdən genişlənməsində, informasiya cəmiyyətinin yaradılmasında mühüm rol oynamaqdır.

Milli Kitabxanada həftənin müəyyən günlərində kütləvi tədbirlər olaraq konsertlər və konfranslar təşkil edilir.

Milli Kitabxana müxtəlif kolleksiyalardakı 11546 əlyazma əsərdən başqa, ayrı-ayrı kitabxanalardan toplanılmış 14218 əsərə və 8934 ədəd “Şəriyə Sicil” dəftərinə malikdir.

1988-ci ilə qədər Milli Kitabxanada bəzi nəşrlər qadağan olunmuş kitablar kimi xüsusi bir anbarda saxlanılırdı. Sonralar kitablar “qadagan olunmuşdur” qrifindən azad olunur və ümumi istifadəyə verilir.

Türkiyə Milli Kitabxanası ilin təxminən 350 günü səhər saat 9-dan axşam saat 22-yə qədər pulsuz olaraq bütün oxucuların üzünə açıqdır. Adnan Ötügen, Müjgan, Respublika, İbn Sina oxu zalları eyni zamanda 1000 oxucuya xidmət göstərir. Kitabxanadan hər gün orta hesabla 1500-2000 oxucu faydalanır.

Milli Kitabxananın müasir texniki avadanlıqlarla təchiz edilmiş oxu zallarından və abonement şöbəsindən hər il təxminən 50-55 milyon oxucu istifadə edir.

Hazırda təxminən 40 min kv.m-lik istifadə sahəsi ilə Türkiyənin ən böyük kitabxanası mövqeyinə çıxan Milli Kitabxananın fondu təxminən 3 milyon nüsxə ədəbiyyatdan ibarətdir. Bu əsərlər təhlükəsizlik və iqlimləndirmə baxımından xüsusi olaraq tikilmiş kitabsaxlayıcıda qorunur.

Bununla belə, gündən-günə artan kitab fondu üçün mövcud kitabsaxlayıcı da kifayət deyil. Təkcə bu faktı göstərmək kifayətdir ki, hazırda Türkiyədə ildə təqribən 20 min kitab nəşr olunur. Deməli, hər il orta hesabla Milli Kitabxananın fonduna ən azı 20 min vahid çap məhsulu və digər materiallar daxil edilir.

Ona görə də Milli Kitabxananın səlahiyyətli şəxsləri kitabxananın bağçasındakı yerin altında nəhəng bir kitabsaxlayıcısı inşa edilərək istifadəyə verilməsi ilə bu problemi həll etməyə qərar verdi. Milli Kitabxananın keçmiş direktoru Tuncel Acarın təklifi ilə ortaya çıxan yeraltı arxiv üçün Dövlət Planlaşdırma Təşkilatına müraciət edildi. Dövlət Planlama Təşkilatı müraciəti qəbul edərək, inşaat işlərini 2008-ci ilin Dövlət sərmayə proqramına daxil etdi. İnşaatın tender və maliyyə işlərinə də həmin ildən başlandı. Kitabsaxlayıcıda iqlimləndirmə və təhlükəsizlik sistemlərinin yanında lift və relsli daşıma sistemləri kimi müasir texnologiyanın bütün imkanları da istifadə edilir.

Hazırda Türkiyə Milli Kitabxanasının missiyası milli mədəniyyət araşdırmalarını dəstəkləmək, bu məqsədə yararlı ölkə daxilində çap olunmuş bütün əsər və sənədləri, ölkədən xaricdə türk mədəniyyətinə aid bütün nəşrləri bir araya toplayaraq əsaslı bir mərkəz meydana gətirmək, dünyada Türk dövlətini maraqlandıran nəşrləri izləmək və təmin etmək, eyni zamanda hər növ elm və sənət çalışmalarını asanlaşdırmaq məqsədilə tədqiqatçılara və oxuculara xidmət etmək, milli mədəni xəzinə mərkəzi olaraq ölkə daxili və xaricində informasiya axınını izləmək, toplayıb saxlamaq, bütün bunlarla bağlı olaraq ölkənin milli mədəni əlaqələrinin siyasi təsirlərdən uzaq olaraq yönəldilməsində iştirak etməkdən ibarətdir.

Türkiyə Milli Kitabxanasının qarşıya qoyduğu məqsəd beynəlxalq informasiya axınının mərkəzinə çevrilərək, cəmiyyətin mədəni inkişafında, iqtisadi cəhətdən genişlənməsində, informasiya cəmiyyətinin yaradılmasında mühüm rol oynamaqdadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf konsepsiyası.
2. Xələfov A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi. Dərslik. I hissə. Bakı. BDU, 2004. 328 səh.
3. Xələfov A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi. Dərslik. III hissə.
4. Xələfov A.A. Kitabxana və cəmiyyət. Bakı, "Azərənşr". 2011, 348 səh.
5. Xələfov A.A., Mehdiyeva N.D. XX əsrdə Türkiyədə kitabxana işi. Bakı Universiteti xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. 2008, №3. 231-242 səh.

6. Казими П.Ф. О демократичности библиотечной работы. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. Курск, 2011. №4, с. 49-51.

7. Казими П.Ф., Курбанов А.И., Княз Аслан. Некоторые проблемы информационного пространства в контексте библиотечной деятельности. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. Курск, 2012. №3, с.102-105.

8. Исмаилова Н.Н., Курбанов А.И., Казими П.Ф. Оценка информации в библиотечно-информационной деле. Тольяттинский Государственный Университет, Вектор науки, 2013, №1(12), с. 58-60.

**ТУРКСКИЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ БИБЛИОТЕКИ В СОРЕМЕННОМ
ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ
(история, современное состояние и тенденции развития)**

КАЗЫМИ П.Ф.

Резюме

Статья рассматривает появление национальной библиотеки в Турецких стран в частности в Османском Империи в начале XVI вв. которая в начале XX века стал и развивался как Национальная Библиотека Турецкой Республики.

Ключевые слова: Турецкие Республики, Национальная Библиотека, библиотечная-информационная деятельность.

**TURKISH NATIONAL LIBRARYS IN THE PERFORMANCE
INFORMATION SOCIETY
(history, current state and development trends)**

KAZIMI P.F.

Summary

Turkey is one of the largest states in the Middle and Near East. The Turkish state formed in Asia Minor in the 15th century turned into the Ottoman Empire in the 15th century and the Republic of Turkey was established in the early 20th century. The Turkish Republic of Democrats and Legal States, the state of modern Turkey, is a leading country.

Key words: Turkic-speaking countries, national library, library-information activity.